

İlim ve Hayat

Prof. Dr. Ali AKPINAR

ŞEHİR VE KUR'AN MEDENİYETİ

“Âyetlerden anlaşıldığına göre Kur'an'ın hayat veren mesajına kulak tıkayan insanlar, metropollerde yaşasalar da bedevîlikten kurtulamayacaklardır. Bedevîlikten kurtulmanın yolu, mekân olarak küçük bir yerde olsa bile, Kur'an'ın mesajına kulak veren ve onun gereklerini yerine getiren kimselerin arasında yer almaktır.”

Peygamberler, şehirli medenî insanların içerisinden seçilip gönderilmişlerdir. İlk Peygamber Hz. Âdem, Yüce Yaraticının eğitiminden geçmiş, cennet kültürü ile donatılmış, o kültürü bizzat yaşamış, bu tecrübe ve birikimlerle yeryüzüne inmiş, çocuklarına/insanlığa örnek olan en medenî insandır.

Kur'an'ın pek çok âyetinde geçen *karye*, insanların toplu olarak yaşadıkları merkezlerdir. Kur'an, Hz. Yunus Peygamberin yüz bin yahut daha fazla kişiye peygamber olarak gönderildiğini söyler.¹ Kur'an'da *şehirlerin/ geçmiş kültür ve medeniyetlerin* haberleri çokça anlatılır. “*Bu sana anlattıklarımız, o kentlerin haberlerindedir. Onlardan kimi hâlâ ayakta, kimi de biçilmiş/helâk edilmiştir.*”² Kur'an'a göre, yeryüzünün ilk mabedinin yapıldığı kadim şehir Mekke, “*Ümmü'l-Kurâ/şehirlerin anası*” diye isimlendirilir ve Kur'an, hem Mekke ve hem de çevre-

sindekileri uyarmak için gelmiş evrensel bir kitaptır.³

Şehir halkına gönderilen Peygamberler, “*Ey kavmim*”⁴ diyerek toplumlarına seslenmişler, onları sahiplenmişler, onların hayrını dilemişler, bir kaç kişinin değil bütünüyle toplumun ıslahı için çalışmışlar ve onlarla birlikte İslâm toplumunu kurmaya çalışmışlardır.

Kur'an'da yer alan emir ve

yasaklar genellikle çoğul kalıplarda gelmiştir. Çünkü ibadetler başta olmak üzere Kur'an'ın isteklerini hakkıyla yerine getirebilmek için cemaate ihtiyaç vardır. Söz gelimi namazın gereği gibi kılınabilmesi (ikâme) ile gerçekleşmiş olur. Oruç, insanlarla birlikte tutulduğu zaman daha anlamlı hale gelir. Zekâtın uygulanabilmesi için, onu verenlerin yanında alanların da olması gerekir. Hac ibadeti başlı başına

Ayasofya Camii / İstanbul

sosyal bir ibadettir. İslam'ın diğer emir ve yasakları için de durum böyledir.

Kur'an'a göre, şehirlilikten ve şehir kültüründen uzak yaşayan, ilim ve amel çevrelerinden uzak olanlar, "bedevî (A'râbî)" kavramı ile tanımlanmıştır. Genellikle böyleleri kalbi katı ve sert tabiatlı olan, vahşî karakterli kimselerdir.⁵ Bu konuda Kur'an şöyle der:

"Bedevîler, küfür ve iki yüz-lülükçe daha yaman ve Allah'ın, Elçisine indirdiği şeylerin sınırlarını tanımamağa daha müsâittirler. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sâhibidir."

"Bedevîlerden kimi var ki, verdiği angarya sayar ve sizin başınıza belâlar gelmesini gözetler. Kötü belâ onların başına gelsin. Allah işitendir, bilendir."

"Bedevîlerden kimi de var ki Allah'a ve âhîret gününe inanır, verdiği Allah'a yakın dereceler kazanmağa ve Elçinin duâlarını almağa vesile sayar. Gerçekten o (verdikleri) kendileri için yakın dereceler(e vesile)dir. Allah onları rahmetinin içine sokacaktır. Muhakkak ki Allah bağışlayandır, esirgeyendir."⁶

Âyetlerden anlaşıldığına göre Kur'an'ın hayat veren mesajına kulak tıkayan insanlar, metropollerde de yaşasalar bedevîlikten kurtulamayacaklardır. Bedevîlikten kurtulmanın yolu, mekan olarak küçük bir yerinde olsa bile, Kur'an'ın mesajına kulak veren ve onun gereklerini yerine getiren kimseler gibi olmak ve öyle kimselerin arasında yer almaktır.

İslâm Hukukçuları⁷, köylerde Cuma-bayram namazları, hadler ve benzeri bazı hükümlerin uygulanamayacağını belirterler. Bu, köylerde yaşayanların kötülendiği anlamına gelmez. Zira büyük şehirlerde/metropollerde yaşadığı halde, medenî olmayan nice yığınlar vardır. Ancak, insanların dünya nimetlerinden en güzel bir şekilde istifade edebilmeleri, onları yerli yerince kullanabilmeleri ve onlara layıkıyla şükredebilmeleri için şehirleşmeye ihtiyaç vardır. Zira şehirler, medeniyet merkezleridir, öyle olmalıdırlar. Bunun sonucu olara, meselâ Türkler gibi daha önce göçebe olarak yaşayan toplumlarda Müslümanlığı kabul ettikten sonra şehirleşmenin artmış olması ve zamanla tamamen şehirleşmeye doğru gitmesi tarihî bir vâkiadır.

Rasûlullah (s.a.v.), peygamber olmadan önce arayış içerisinde dağlara çıkıp Hıra mağarasına sığınıyor, orada kendini dinliyordu. İlk gelen vahiy ile Peygamberimize dağdan inip insanların arasına karışması ve onları uyarması emredilmiş; o bu emri yerine getirmek üzere oradan inmiş ve bir daha da o dağa çıkmamıştır. Zira onun getirdiği din, tüm insanlığa yönelik olarak gelmiştir ve bütün insanların kurtuluş ve mutluluğunu hedefliyordu. Nitekim Allah'ın

yüce elçisi şöyle buyurmuştur: *"İnsanların arasına karışan ve onlara katlanan Müslüman, insanlara karışmayan ve onlara katlanmayan Müslümandan çok daha hayırlıdır."*⁸ Bu mübarek sözleriyle o, ne pahasına olursa olsun, hedefinin insanlardan kaçmak değil, insanlara koşmak ve onlara kucak açmak olduğunu ilan etmiş ve ömrünün sonuna kadar insanlığın kurtuluşu için çırpınmıştı. Bu konuda asla elde ettiği ile yetinmemişti. Bunun sonucunda da doğduğu

şehir Mekke'yi fethetmiş, Medine'yi medeniyetin merkezi haline getirmiş, etraftaki şehirlerin İslâm ile tanışmasını sağlamıştı. Ardından kendi döneminin en önemli merkezlerine davet mektupları göndermiş, kendisinden sonra ashabına da büyük hedefler göstererek dini tüm dünyaya ve tüm insanlığa ulaştırmalarını emretmişti. Onun İran ve Bizans topraklarının ve o zamanın en önemli "şehir"lerinden birisi olan İstanbul'un fethini hedef olarak göstermesini bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Onun bu yönlendirmesi ile ashab, daha kendi sağlığında yeryüzünün dört bir yanına dağılmaya başlamış ve onun aralarından ayrılmasından sonra da buna devam ederek Allah'ın dini ile insanları tanıştırmak için birbirleriyle yarışmışlardır. Böylece Mekke'de doğup Medine'den parlayan ilahî mesaj, Asya, Avrupa, Afrika ve Çin'e uzanan geniş bir yelpazeye ulaşmıştır.

Kur'an Toplumu, Medeniyetin Mimarlarıdır!

Gönüllerde taht kuran Kur'an, beyinleri, söylem ve eylemleri inşa ettikten sonra toplumu da kurmayı hedeflemiş, pek çok âyetinde toplumu inşa edecek erleri ve idealindeki toplumu tanımlamıştır:

*"Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz. İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz ve Allah'a inanırsınız."*⁹

“İçinizden hayra çağırın, iyiliği emredip kötülükten meneden bir topluluk olsun; işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”¹⁰

Âyetlere göre, Kur’an toplumunun varlığı insanlığın hayrına ve yararınadır. Onlar iyiliği yaygınlaştırma ve kötülükleri ortadan kaldırma görevi ile yükümlüdürler. Gerçek anlamda îmân da ancak bu görevin hakkıyla yerine getirilmesi ile mümkündür. Bu yüzden yukarıda verdiğimiz birinci âyette îmân üçüncü sırada sayılmıştır.

“Her ümmetten bir şâhid, seni de bunlara şâhid getirdiğimiz zaman (halleri) nice olur?”¹¹

“Böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki, insanlara şâhid olasınız.”¹²

Bu âyetler, Peygamberimiz başta olmak üzere, onun önderliğinde kurulacak olan İslâm toplumunu oluşturan Müslümanların, *hakikatin tanıkları olduğunu, adaleti hayata hâkim kılan denge ümmet, orta yolu tutan ölçülü/dengeli toplumu* meydana getirdiğini bildiriyor. Buna göre İslâm toplumu, aşırı uçlarda yer alan değil, orta yolu tutan, her alanda ölçülü olan, inançta ve amelde orta yolu tutan, gündemi oluşturan, gidişatı belirleyen toplumdur.

Bütün İnsanlar Kur’an’ın Muhatabıdır!

Kur’an’ın hedeflediği bu toplumu oluşturacak olan insanların etnik yapısı, coğrafyası önemli

değildir. Önemli olan, tanımlanan bu toplumun özelliklerine sahip olmaktır. Yoksa insanlar bu özelliklere sahip olmazlarsa, Yüce Allah bu özelliklere sahip insanlar getirmeye kadirdir.

“Ey inananlar, sizden kim dininden dönerse bilsin ki, Allah, yakında öyle bir toplum getirecek ki (O) onları sever, onlar da O’nu severler. Onlar, mü’minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetlidirler; Allah yolunda cihad ederler, hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar. Bu, Allah’ın bir lutfudur, onu dilediğine verir. Allah’ın lutfu pek geniştir, O, bilendir.”¹³

Âyet, Kur’an’ın hedeflediği toplumun temel özellikleri ile ilgili net ipuçları vermektedir. Onun birinci vasfı da Allah’ı seven bir toplum olmasıdır. Bu sevgi sözde kalmayıp, Allah’ın ölçülerine göre yaşanacak bir hayatı benimsemekle ispatlanan bir sevgidir şüphesiz. O toplumun ikinci özelliği kendi aralarında son derece mütavazı bir olmalarıdır. Onların bu tevazuu, hakikati inkâr eden ve hakları çiğneyen kâfirlere karşı onursuz olmayı asla gerektirmez. Onlar, insanlığı gerçekle tanıtırma mücadelesi demek olan cihad ibadetini, söz ve eylem planında yerine getirirler. Onlar, bütün bunları yaparken sırf Allah’ın rızasını gözetirler, kınayıcıların kınamasına aldırış etmezler ve bütün bunları bir toplum olarak gerçekleştirirler.

Peygamberimiz, kıyamete

kadar bu dini ayakta tutan insanların olacağı müjdesini bizlere sunarken şöyle buyurur: “Kıyamete kadar hak üzere kalıp bu dini ayakta tutanları Allah esik etmeyecektir.”¹⁴ Onun bu müjdesi, bizleri onlardan olmaya yönlendirmek içindir.

O halde Kur’an’ın muhatapları olarak bizlere düşen Kur’an’ın kurmayı hedeflediği bu toplumun bireylerinden olma gayret ve çabası içerisinde olmalıdır. Unutmayalım ki medeniyeti kuracak ve yaşatacak olan, Kur’an toplumdur. O, Kur’an’ı doğru anlayan, onun evrensel ilkelerini hayata geçiren, bu konuda onun en güzel yorumu ve hayata yansımaları demek olan Peygamberi kendisine örnek alan toplumdur. Yoksa İslâm’ın aydınlığından mahrum kalan adı süperliğe çıkmış, sürekli Medeniyet çığırıklığı yapanların, insanlığa kan ve gözyaşından başka bir şey sun(a)madıkları ortadadır.

Dipnot

- 1- Bkz. 37 Saffat, 147
- 2- 11 Hud, 100.
- 3- Bkz. 6 Enam, 92, 42 Şura, 7.
- 4- Kur’an’da *kavim* kelimesi üç yüzden fazla tekrarlanır, “yâ kavmî” ifadesi ise 47 kere geçer.
- 5- Bkz. Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 2604.
- 6- 9 Tevbe, 97-99.
- 7- Hukukçulara göre şehir/medine, insanların hakkaniyet ölçüleri ve huzur içerisinde yaşayabildikleri, mazlumun haklarını zalimden alacak sosyal ve siyasal alt yapıya sahip olan yerleşim merkezi demektir. Bkz. *Kitabü’l-Mezâhibi’l-Erbea*, I, 335, *el-İhtiyâr*, I, 82.
- 8- İbn Mâce, Fiten, 23; Tirmizî, Kıyâme, 55; Ahmed, II, 43, V, 365.
- 9- 3 Âlu İmrân, 110.
- 10- 3 Âlu İmrân, 104.
- 11- 4 Nisâ, 41.
- 12- 2 Bakara, 143.
- 13- 5 Maide, 54.
- 14- İbn Kesir, *Tefsîr*, IV, 362.